

Tytuł: Być romską kobietą (Romni)... Rozważania wokół filmu „Papusza”.

Scenariusz autorstwa Anny Równy

Program: Kultura Polskich Romów. Poznajmy się

Rodzaj materiału: Scenariusz lekcji

Obszar nauczania: szkoła ponadgimnazjalna, język polski

Treści nauczania zgodne z PP:

- IV etap edukacyjny – zakres podstawowy

wymaganie szczegółowe:

II.1.1). Uczeń prezentuje własne przeżycia wynikające z kontaktu z dziełem sztuki;

II.1.20). Uczeń określa problematykę utworu;

II.3.2). Uczeń wykorzystuje w interpretacji utworu konteksty (np. literackie, kulturowe, filozoficzne, religijne);

II.4.2). Uczeń dostrzega obecne w utworach literackich oraz innych tekstach kultury wartości narodowe i uniwersalne.

Pytanie kluczowe: Jakie role w kulturze romskiej przypisane są kobietom?

Cele lekcji

Uczniowie:

- poznają historię życia Papuszy,
- dowiedzą się, jak tradycja kształtuje funkcje i role kobiet romskich,
- będą doskonalić umiejętności empatii i kształtować postawę tolerancji wobec innych grup etnicznych i mniejszości narodowych.

Cele lekcji w języku ucznia:

Na dzisiejszych zajęciach:

1. Dowiesz się, w jaki sposób tradycja i kultura Romów wpływa na sposób postrzegania roli kobiet w ich społeczności.
2. Poznasz sylwetkę poetki Papuszy i innych znanych kobiet romskich.
3. Nauczysz się interpretować i analizować film na przykładzie dzieła „Papusza”, pod kątem losów bohaterów, a także oceniać zachowania postaci w konkretnych sytuacjach z filmu.

4. Poznasz najważniejsze elementy kultury Romów.

NaCoBeZu:

Będę sprawdzać:

1. Czy umiesz na podstawie losów tytułowej bohaterki filmu „Papusza” wskazać, w jaki sposób obyczaje i tradycje determinują losy kobiet romskich?
2. Czy potrafisz opisać (scharakteryzować) obyczaje romskie, dotyczące kobiet?
3. Czy potrafisz wskazać różnice między rolami i funkcjami kobiet romskich i Polek?
4. Czy potrafisz zaprezentować sylwetki innych sławnych kobiet romskich?

Czas: 1 godzina lekcyjna

Metody pracy:

Lekcja odwrócona, „burza mózgów”, rozmowa kierowana, praca z materiałem audiowizualnym (fotografie, film dokumentalny), praca w grupach, dyskusja

Słowa kluczowe:

Papusza, Rom, tradycja i kultura romska, romanipen, tolerancja, wolność, odrzucenie

Pomoce dydaktyczne

1. Komputer z oprogramowaniem do odtwarzania muzyki i filmów i dostępem do internetu.
2. Zdjęcia Papuszy, członków jej rodziny i taboru, z którym podróżowała.
3. Fragment filmu dokumentalnego o kobietach romskich „Kruszyna, Fatima, Zauma...”.
4. Fragmenty książki: Godlewska – Goska M., Kopańska J., *Życie w dwóch światach. Tożsamość współczesnych Romów*, Wydawnictwo DiG, 2011 (karty pracy).
5. Kolorowe, samoprzylepne karteczki.

Materiały pomocnicze

1. Materiał pomocniczy nr 1: praca domowa przed lekcją (krzyżówka i artykuły zamieszczone w internecie).
2. Materiał pomocniczy nr 2: Karta pracy dla grupy I.
3. Materiał pomocniczy nr 3: Karta pracy dla grupy II.
4. Materiał pomocniczy nr 4: Karta pracy dla grupy III.
5. Materiał pomocniczy nr 5: Karta pracy dla grupy IV.

Uwagi

Lekcję należy przeprowadzić po obejrzeniu filmu „Papusza” w reż. Joanny Kos- Krauze i Krzysztofa Krauze. Na zajęciach poprzedzających planowaną lekcję zadaj uczniom pracę domową – krzyżówkę dotyczącą życia i twórczości Papuszy (Bronisławy Wajs). Aby ułatwić

uczniom wykonanie zadania domowego, poleć im strony internetowe, zawierające informacje na temat poetki:

Kowalczyk J. R (2013), *Papusza*. http://www.culture.pl/baza-literatura-pelna-tresc/-/eo_event_asset_publisher/k3Ps/content/papusza [20 sierpnia 2013]- artykuł zamieszczony na portalu www.culture.pl, redagowanym przez Instytut Adama Mickiewicza;

Batrosz A., *Papusza* (Bronisława Wajs.) <http://www.muzeum.tarnow.pl/artukul.php?id=68&typ=6> [20 sierpnia 2013] – artykuł Adama Bartosza zamieszczony na stronie internetowej Muzeum Okręgowego w Tarnowie.

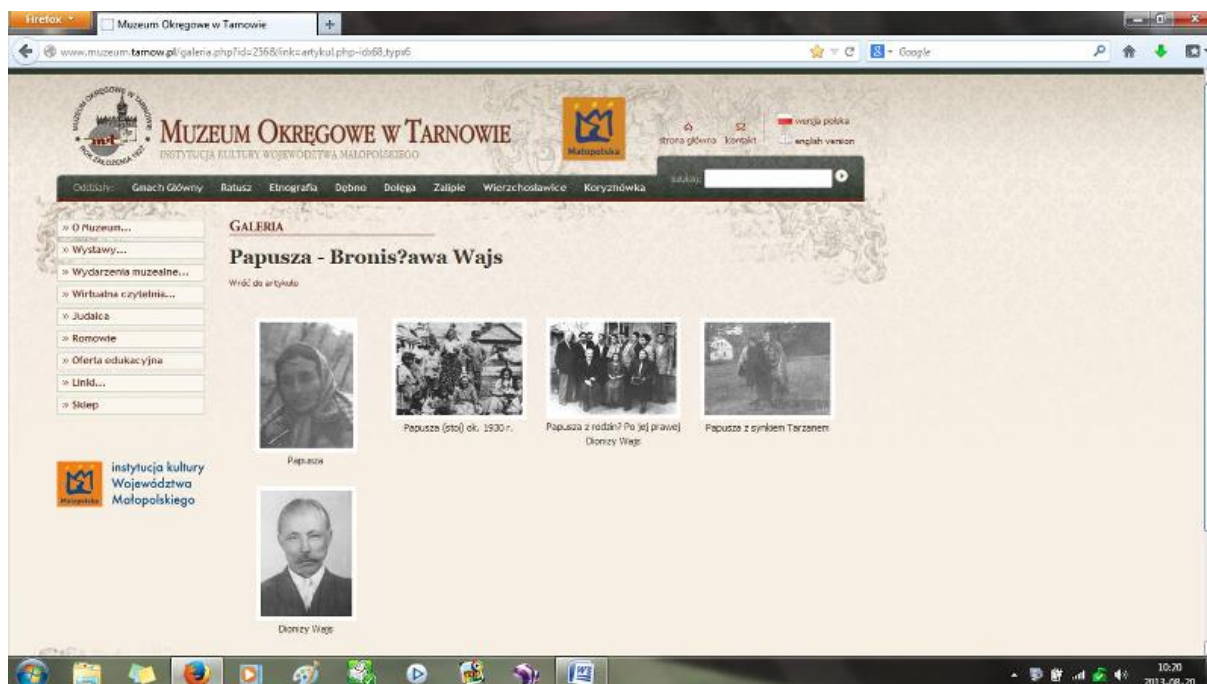
Przebieg lekcji

1. Napisz na tablicy lub kartce papieru słowa *Rom / Cygan* i poproś uczniów o zapisanie skojarzeń z tymi słowami. Do wykonania zadania możesz wykorzystać samoprzylepne, kolorowe karteczki. Następnie odczytaj zebrane skojarzenia i wspólnie z uczniami przedyskutuj ich odpowiedzi. [5 minut]

2. Wyjaśnij uczniom, że na dzisiejszych zajęciach będziecie zajmować się postacią rromskiej poetki Papuszy i dyskutować na temat roli kobiet w społeczności rromskiej. Uczniowie dowiedzą się: **Jakie role w kulturze rromskiej przypisane są kobietom?** Podaj cele lekcji w języku ucznia, NaCoBeZu oraz pytanie kluczowe. Możesz te informacje zapisać na tablicy lub wyświetlić na tablicy interaktywnej.

Sprawdź pracę domową i wspólnie z uczniami wyjaśnij pojęcie *romanipen*. Zapowiedź, że rozważania o rromskim kodeksie postępowania, ograniczycie na lekcji do zagadnień dotyczących kobiet. [5 minut]

3. Korzystając z zasobów strony internetowej Muzeum Okręgowego w Tarnowie, pokaż uczniom zachowane fotografie Papuszy, jej męża, przybranego syna i taboru, z którym podróżowała: <http://www.muzeum.tarnow.pl/galeria.php?id=256&link=artykul.php-idx68,typx6>.

Stosując metodę rozmowy kierowanej, ustal z uczniami, jakie zasady *romanipen* złamała Papusza, za co została ukarana przez społeczność romską? Uczniowie w tym ćwiczeniu odwołują się do wiedzy zdobytej w trakcie przygotowywania pracy domowej. [5 minut]

4. Podziel uczniów na 4 grupy i rozdaj karty pracy (Materiał pomocniczy II – V). Poproś o wypisanie w punktach informacji, dotyczących roli i obyczajów kultury romskiej związanych z kobietami. Przedstawiciele poszczególnych grup opracowane notatki zapisują na tablicy. Efektem tego ćwiczenia będzie ustalenie ról społecznych kobiet należących do grupy Polska Roma, z której wywodziła się Papusza i porównanie życia współczesnych kobiet romskich z życiem Polek. [15 minut]

5. Jako podsumowanie wcześniejszego ćwiczenia, wyświetl uczniom fragment [00:06:43 – 00:10:29] filmu dokumentalnego o kobietach romskich „Kruszyna, Fatima, Zauma...”, zamieszczonego na stronie internetowej Kwartalnika Stowarzyszenia Romów w Polsce „Dialog Pheniben”: <http://www.dialog-pheniben.pl/?met=video> [5 minut]

6. Nauczyciel inicjuje dyskusję na temat: Z czego, Twoim zdaniem, wynika tragizm Papiuszy ukazany w filmie i poznanych opracowaniach? [5 minut]

[Wskazówki: odejście od tradycyjnej roli cygańskiej kobiety, umiejętność czytania i pisanie, nieszczęśliwa miłość, odrzucenie z powodu bezpłodności, oskarżenie o zdradę tajemnic Cyganów, wykluczenie ze społeczności i inne].

7. Jakie uniwersalne wartości pokazuje film „Papusza” w reżyserii Joanny Kos – Krauze i Krzysztofa Krauze? [5 minut]

[Wskazówki: miłość, odwaga, determinacja, wierność wobec samego siebie, samotność, odrzucenie społeczne, depresja, odmienność i inne].

8. Praca domowa: Przygotuj prezentację multimedialną na temat: Sławne kobiety pochodzenia romskiego. Weź pod uwagę następujące postacie: Bogumiła Delimata, Edyta Górniak, Bronisława Korsun, Joanna Kwiatkowska – Talewicz, Alfreda Markowska, Małgorzata Mirga – Tas, Teresa Mirga.

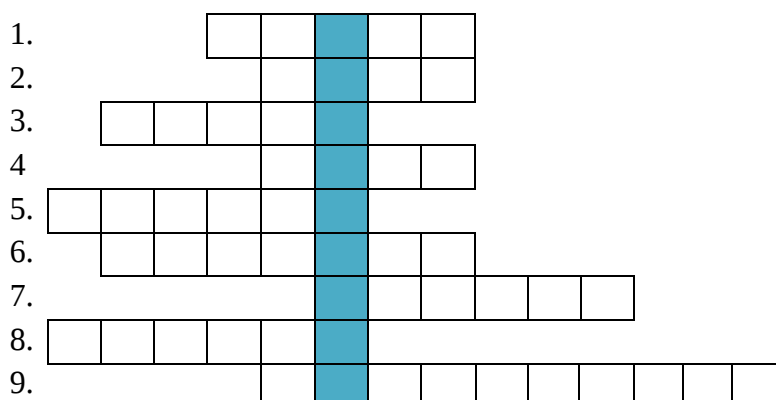
Materiał pomocniczy nr 1: praca domowa przed lekcją

Po zapoznaniu się z poniższymi źródłami:

<http://www.culture.pl/baza-literatura-pelna-tresc/->

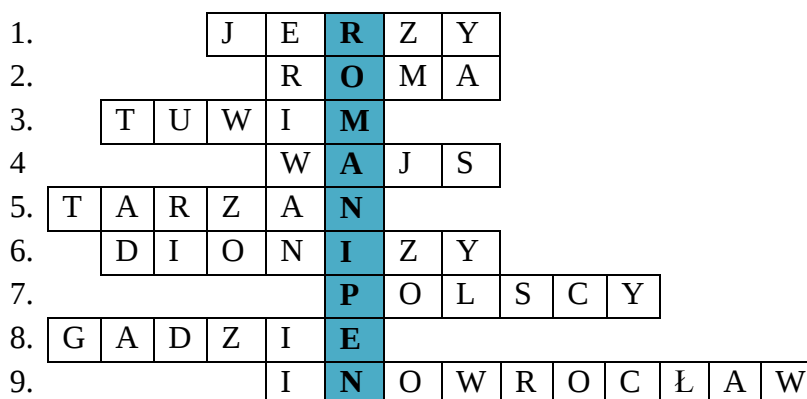
[/eo_event_asset_publisher/k3Ps/content/papusza](http://www.culture.pl/ao_event_asset_publisher/k3Ps/content/papusza) (artykuł Janusza R. Kowalczyka, zamieszczony na portalu www.culture.pl, redagowanym przez Instytut Adama Mickiewicza);

<http://www.muzeum.tarnow.pl/arttykul.php?id=68&typ=6> (artykuł Adama Bartosza zamieszczony na stronie internetowej Muzeum Okręgowego w Tarnowie), rozwiąż krzyżówkę, dotyczącą życia i twórczości Papuszy. Posługując się odpowiednimi źródłami wyjaśnij pojęcie, które pojawiło się jako rozwiązanie krzyżówki.

1. Imię „odkrywcy” Papuszy.
2. Nazwa największej grupy romskiej zamieszkującej Polskę – Polska ...
3. Nazwisko znanego polskiego poety, który umożliwił Papuszy debiut literacki.
4. Nazwisko Papuszy.
5. Przydomek przybranego syna Papuszy.
6. Imię męża Papuszy.
7. Tytuł książki Jerzego Ficowskiego, która po wydaniu wzbudziła oburzenie społeczności romskiej – „Cyganie ...”
8. Osoby nienależące do społeczności romskiej; „obcy” w języku Romów.
9. Miejsce pochówku Papuszy.

Karta odpowiedzi:

Materiał pomocniczy nr 2: Karta pracy dla grupy I

„Do kobiet należą zajęcia związane ze sferą domową i zapewnieniem rodzinie egzystencji. Płaszczyzny, na których funkcjonują kobiety i mężczyźni, nie powinny być mieszane. Tradycyjnie aktywność kobiet można przypisać do dwóch obszarów:

biologicznego, reprezentowanego przez rodzenie dzieci i ich wychowanie, oraz ekonomicznego, na który składa się zagwarantowanie bytu rodzinie (zarabianie pieniędzy, zdobywanie i przygotowywanie pożywienia, utrzymywanie porządku w domu). Kobiety, poza wykonywaniem własnych obowiązków, pomagały również męskim członkom rodziny, przygotowując narzędzia wykorzystywane przez nich w pracy oraz odzież. Kiedy Romowie wędrowali, to przede wszystkim kobiety zdobywały pieniądze. (...) Jerzy Ficowski, m. in. w książce *Pod berłem króla pikowego* skupił się na wróżeniu – sztandarowym zajęciu Cyganek, ale opisał też inne metody zdobywania przez nie pieniędzy. Samych wróżek wyróżnił kilka typów, w zależności od ich kunsztu. Wymienił takie, które rzeczywiście posiadały zdolności parapsychologiczne, takie, które we wróżbie kierowały się znajomością psychologii, zmysłem obserwacji i kojarzenia, oraz takie, które posługiwały się sprawdzonymi sloganami. (...) Kobiety w grupach, pojedynczo, z mężami lub sami mężczyźni handlują więc na bazarach dywanami, biżuterią, perfumami, ubraniami lub uprawiają sprzedaż obwoźną. Sprzedają na przykład towary przywiezione z zagranicy. Niektórzy Romowie handlują samochodami, mają własne stacje benzynowe, restauracje itp. Obecnie wielu Romów zarabia pracując za granicą, np. w fabrykach. O ile dawniej praca kobiet była przymusem, o tyle teraz zależy od stopnia zamożności rodziny. Są kobiety, które nie muszą pracować”.

Godlewska – Goska M., Kopańska J., *Życie w dwóch światach. Tożsamość współczesnych Romów*, Wydawnictwo DiG, 2011, s. 256, 258.

Materiał pomocniczy nr 3: Karta pracy dla grupy II

„W pracy Jerzego Ficowskiego *Cyganie na Polskich drogach* opisany został kodeks skalań obowiązujący u Polskich Romów – czyli czynności prowadzące do skalania oraz grożące za nie kary (...). Polska Roma wyróżnia dwa rodzaje skalań – *tykne mageripena* (małe skalania) i *bare mageripena* (wielkie skalania). (...) Do skalań wielkich należy *dziuvlitko mageripen* – skalanie kobiece, i ściśle z nim związane: *podžitko mageripen* – skalanie spódnicowe, *terachitko* – trzewikowe i *maminko (mamaiakro)* – porodowe. Skalania te związane są z opisaną wyżej nieczystością kobiety w okresie prokreacyjnym i po porodzie oraz nieczystością i kalającą mocą dolnej części jej garderoby (np. buty, spódnica). (...) Skoro dolna część kobiety jest kalająca, kala ją również spódnica. Jest to jednocześnie, jak pisze Ficowski, broń kobiety. W sytuacji pokrzywdzenia przez Cygana, czy zagrożenia, może ona zarzucić mu na głowę spódnicę lub uderzyć go butem. Zostaje on wtedy za karę skalany. Również ukrycie żywności pod spódnicą powoduje jej skalanie. Zakazy związane z kobiecymi skalaniem nie zanikły po osiedleniu, wręcz przeciwnie – wywoływały niespotykane wcześniej problemy. Romowie nie zgadzali się, by kobiety zamieszkiwały nad nimi, na wyższych piętrach budynków, cyganki nie mogły wchodzić na strych, by rozwiesić tam bieliznę. Zakazane było także umieszczanie żywności w piwnicy, pod podłogą, po której stapały kobiety.

Skalanie porodowe jest związane z kalającą mocą kobiety w czasie menstruacji, porodu oraz połogu. Żaden Cygan ani Cyganka nie mogli zatem pomagać w odbieraniu porodu ani nawet

być przy nim obecni. Po porodzie kobieta pozostawała odseparowana od taboru przez trzy tygodnie. Oczywiście, w zależności od rodu zakaz ten był traktowany mniej lub bardziej restrykcyjnie. Zdarzało się, że w nagłej sytuacji rodzącej można było pomóc. Podczas odosobnienia po porodzie kobieta mogła dotykać naczyń kuchennych, a więc także gotować i podawać do stołu. Jadła jednak z osobnego talerza, który wraz z jej oczyszczeniem również stawał się czysty”.

Godlewska – Goska M., Kopańska J., *Życie w dwóch światach. Tożsamość współczesnych Romów*, Wydawnictwo DiG, 2011, s. 224, 225.

Materiał pomocniczy nr 4: Karta pracy dla grupy III

„Jednakże niezależnie od tego, czy kobieta pracuje zawodowo, udziela się w stowarzyszeniu, czy nie, pewne jej obowiązki są stałe. Dotyczy to wychowania dzieci oraz opieki nad domem: utrzymywania domu i ubrań domowników w dobrym stanie, przygotowywania posiłków i ich podawania. Robiąc to, kobieta zawsze powinna się kierować zasadami *romanipen* (...).

Zadania te, zwłaszcza sprzątanie, kobieta powinna wykonywać ze starannością, by nie dawać podstaw do plotek. Czystość i dokładność jest bowiem jedną z najczęściej wymienianych cech pożądanых u Cyganki. (...) A zatem kobieta, oprócz wykonywania prac domowych, musi również mieć odpowiedni stosunek do małżeństwa: nie może pyskować, plotkować, zdradzać swego męża – powinna być mu posłuszna. Praca w sferze domowej obejmuje nie tylko utrzymywanie mieszkania w czystości, ale także aranżowanie przestrzeni. (...)

Wśród czynności domowych są takie, które zakazane są dla mężczyzn. Są one bowiem związane z nieczystościami (*magerdo – marhime*). (...) wyrzucanie śmieci u Polskich Romów jest to kobiece zajęcie – odpadki mają status nieczystych. Mężczyznom nie wolno również myć podłogi ani toalety. Podłoga jest kalająca ze względu na kontakt z butami, jak i dlatego, że znajduje się poniżej dolnej połowy ciała.

Wychowanie dzieci należy do obojga rodziców. Małym dzieckiem opiekuje się przede wszystkim matka, ale w wychowanie starszego angażuje się również ojciec. Oboje rodzice karzą dziecko lub je nagradzają. Między rodzicami a dziećmi – w zależności od ich płci – tworzy się specyficzna więź, pewna „specjalizacja”. Ojciec odpowiedzialny jest za nauczanie chłopca zawodu. Od około 10 roku życia uczy go zasad funkcjonowania w grupie (...). Córka ma wypełniać polecenia ojca. Jeśli jej zachowanie (np. utrata dziewictwa) negatywnie odbija się na jego reputacji, to on ją karze. Matka ma przede wszystkim nauczyć córkę prac domowych, przekazać jej zasady czystości (*wuzho*), zachowania w stosunku do mężczyzn, teściów, przyuczyć ją do bycia żoną”.

Godlewska – Goska M., Kopańska J., *Życie w dwóch światach. Tożsamość współczesnych Romów*, Wydawnictwo DiG, 2011, s. 259 - 260, 267 - 268.

Materiał pomocniczy nr 5: Karta pracy dla grupy IV

„Romowie noszony przez kobiety strój określają mianem *cygańskiego*. Przecistawiają go strojowi polskiemu. Polski sposób ubierania się może być przez Romów

uważany za modny i z chęcią przejmowany (przynajmniej do pewnych granic) albo odrzucany jako nieprzyzwoity. (...) W skrócie na strój *cygański* składa się długa spódnica, sięgająca mniej więcej do połowy łydki (nigdy spodnie), maskująca talię bluzka, z niewielkim dekoltem lub bez, z zasłaniającymi ramiona rękawami. Odpowiada on romskiemu rozumieniu skromności, a zarazem nie rzuca się w oczy. Kobieta poza sytuacją, kiedy występuje na estradzie, nie powinna bowiem zwracać na siebie uwagi. (...)

Niektóre niezamężne dziewczęta noszą jednak spodnie, nawet mając 15 lat. Czynią to z dwóch powodów. Spodnie stanowią swego rodzaju tarczę, która ma chronić przed porwaniem, a w przypadku chodzących do szkoły – narzędzie wtopienia się między innych uczniów, zamaskowania swojej odmienności. (...) Noszenie spodni (nawet nie codziennie, wystarczy włożyć je raz na jakiś czas) może umożliwić dziewczynie dokończenie edukacji, którą niechybnie przerwałoby zawarcie małżeństwa. Sugeruje się w ten sposób obserwatorom, że dziewczyna jest młodsza niż w rzeczywistości, niegotowa do zamążpójścia (...).

Spódnica noszona przez kobiety z grupy Polska Roma powinna spełniać kilka warunków. Przede wszystkim musi być długa (co najmniej zakrywać kolana, w praktyce sięgać minimum do połowy łydki) oraz na tyle luźna, by zakrywała kobiece kształty – nie jest dopuszczalne, by pod spódnicą uwidaczniała się linia majtek. Dlatego też pod spódnicą powinno się nosić halkę, stanowiącą dodatkową barierę chroniącą kobiece nogi przed spojrzeniami mężczyzn, np. w sytuacji podwinięcia się spódnicy. Spódnica nie może też mieć rozporków czy rozcięć, które ukazywałyby kobiece nogi. (...)

Dziewczęta z grupy Polska Roma nie mogą się malować, co jednak nie oznacza, że tego nie robią. (...) dopóki dziewczyna nie wejdzie w wiek dojrzewania, ma przyzwolenie na malowanie się. Jej makijaż nie służy bowiem kuszeniu mężczyzn – jest tylko elementem zabawy. (...)

Obecnie najbardziej popularną fryzurą u Polskich Romów jest kok, włosy zaczesane są ciasno do tyłu. Dziewczęta mogą nosić włosy rozpuszczone, kitkę, warkocze lub jeden warkocz, albo tzw. koszyczek – dawną fryzurę. Koki wybierają, kiedy są już nastolatkami. Kobiety dorosłe plotą warkocz lub upinają koki. (...) Włosy muszą być długie – kobieta nie ścina włosów, może tylko regulować ich długość (o kilka centymetrów); jeśli z jakiegoś powodu ma krótsze włosy, maskuje to kokiem. (...) Rozpuszczone włosy kojarzą się z seksualnością, uwodzeniem, są atrybutem kobiety źle się prowadzącej, prowokującej mężczyzn.

Godlewska – Goska M., Kopańska J., *Życie w dwóch światach. Tożsamość współczesnych Romów*, Wydawnictwo DiG, 2011, s. 269, 270 – 271, 272 – 273, 282 – 283.